

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

PUSZTULÓ FALUBÓL VIRÁGZÓ MEZŐVÁROS

(*Migrációs okok, lehetőségek és következmények Nyíregyházán
1753—1837 között¹*)

KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA

Bevezetés

A XVII. században még népes helynek számító Nyíregyháza lakossága — mivel hajdújogait érvényesíteni nem tudta — az 1700-as évek elején a növekvő terhek elől menekülve elvándorolt innen. 1748-ban, amikor gróf Károlyi Ferenc a község felét az Ecsedi-uradalom részeként megvásárolta, már csak 36 népes telket számláltak itt az összeírók. A birtokostárs, Palocsayné Petheő Rozália és örökösei, a Dessewffyék részén 49 családfő élt. Károlyi Nyíregyházáról származó jövedelme igen csekély volt.

Miután a családi birtokállománytól távol eső településrészt nem sikerült sem jól bérbe adnia, sem elajándékozni, Károlyi Ferenc úgy döntött, hogy — Palocsayné jóváhagyásával — más birtokaihoz hasonlóan Nyíregyházát is újranépesíti.² Azt szerette volna, ha magyar katolikus jobbágyok települnek ide, de a század elején indult nagy „népvándorlás” után ez megvalósíthatatlannak tűnt. Végül, a korábban Békés megyébe telepített szlovákok³ között talált átköltözésre vállalkozókat. Leginkább azokat a gazdafiúkat, akik már ott nem örökölhettek kellő nagyságú földet és — apjuk, nagyapjuk révén ismerve a telepítéssel járó előnyöket — itt remélték önálló gazdaságuk megeremtését.⁴ Károlyi Ferenc 1753. május 16-án kiadott telepítési pátense pedig biztosította az ide költöző szabad menetelű jobbágyoknak az újrakezdéshez szükséges feltételeket: a széles határban elegendő földet, szabad éveket, gazdánként 1 arany adót, a földesúri haszonvételek bérlését, valamint a vallásszabadságot.⁵

Az impopulátori teendőket Petrikovics János szarvasi csizmadia vállalta magára. Tevékenységének is köszönhetően Békés vármegye közgyűlésének Szarvasról, Berényből, Komlósról, Csabáról és Orosházáról 225-en jelezték, hogy Nyíregyházára szándékoznak költözni.⁶ Az összeírások tanúsága szerint azonban a jelentkezők közül 52-en vagy meggondolták magukat és nem is jöttek el, vagy az itt talált körülmények nem váltották be reményeiket és hamar továbbmentek. A békésieken kívül 1753—54 folyamán Zólyomból 44, Borsodból 28, Hontból 25, Gömörből és Nógrádból 20 család érkezett. Néhányan jöttek még Liptó, Szepes, Pest és Tolna megyékből is.⁷ Az újonnan érkezőknek Károlyi Ferenc utasítása szerint Zimány Boldizsár nyírbátori udvarbíró „szép sorban egyforma telkeket mért ki”.⁸ A letelepedés során az egy helyről valók és a rokonok igyekeztek egymás közelében maradni. Erre utalnak a kialakuló utcák nevei is (Szarvas, Csabai).⁹ Az impopulátor Petrikovics jutalmul telket, földet, szabad lakást, valamint adó- és szolgálat-

¹ A tanulmány a Pro Renovanda Hungariae Alapítvány Dunatáji népek kutatása szakalapítványának támogatásával készült.

² Éble Gábor: Az ecsedi uradalom és Nyíregyháza. Budapest, 1898. 38. p.

³ A korabeli források a betelepülőket tótokként említik. A nyíregyházi szlovákokat tirpákoknak is hívták.

⁴ Részletesebben lásd Kujbusné Mecsei Éva: Az újratelepülő Nyíregyháza élete a XVIII. század közepén. (Elhangzott a Hajnal István Kör 1992. évi, Debrecenben rendezett konferenciáján, kézirat.)

⁵ MOL Károlyi család levéltára P. 392. Lad. 44. No. 73.

⁶ Békés Megyei Levéltár, Nemesi közgyűlés iratai. 154/1753.

⁷ Cservényák László: Nyíregyháza örökváltsága. Nyíregyházi Kiskönyvtár 9. sz. Nyíregyháza, 1974. (=Cservényák, 1974.)

⁸ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (= SZSZBML). V.A. 101/f. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Várossal kötött szerződések. 37/37a. 1754:2. 12. fol.

⁹ Lásd Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886. és Balogh István: Hátárhatszárhasználat és gazdálkodás Nyíregyházán a XVIII-XIX. században. Ethnographia, 1970. 2—4. sz. 221—231.

mentességet kapott. Károlyi Ferenc fia és örököse, Antal 1772-ben írásba foglalva ekként erősítette meg az adományt: „Én pedig successoraimnak is meghagyom, hogy Petrikovics János maradékinak magánál hasonló szabad levelet adjon és nékiek segítségére legyen.”¹⁰

Betelepítés, betelepülés, betelepülők

Az 1753–54-es impopuláció új korszakot nyitott Nyíregyháza életében. A betelepülés következtében a néptelenedésnek indult helység lakossága 2000 fő körülre növekedett, s így Szabolcs megye legnépesebb falujává vált. A térség legkedvezőbb jogi és gazdasági lehetőségekkel rendelkező települése pedig azáltal lett, hogy az újonnan alakuló közösségnek az 1750-es években kötött földesúri szerződések a XVIII. századi viszonyokhoz alkalmazott feltételeket biztosítottak: így a belső autonómiát, kisebb értékű ügyekben a helybeli bíraskodást, a regálé beneficiumok árendálását, a pusztabérletést, a lakosok számára pedig a robotmentességet és a szolgáltatások pénzben való megváltását.

Az impopuláció a jövőre nézve annyiban is meghatározó volt, hogy az első nagy hullámmal érkezettek révén Nyíregyháza „**evangélikus, szlovák szigetként**” állt a többnyire református magyarok által lakott Szabolcs megye közepén. (Szigetjellegét, amely még a XIX. század elején is megmaradt, mutatja az 1. sz. melléklet.) Az új lakosok kérésének megfelelően Károlyi Ferenc ahhoz is beleegyezését adta, hogy itt „az emberek más nyelvet ne használjanak, csak a tótot”.¹¹ A szigetjellegét fokozta, hogy az alakuló közösség tagjai elszármazási helyükkel (a békési, majd a felvidéki településekkel), illetve szlovákok, vagy evangélikusok által lakott városokkal és falvakkal tartottak kapcsolatot. Ezekről a helyekről hozták házastársaikat¹², az ifjak általában Eperjesre mentek tanulni, a város vezetői pedig a felvidéki városokba kölcsönt kérni.

A XIX. század első harmadáig az újonnan betelepülők is többnyire szlovákok voltak. (A betelepülők korábbi lakhelyeiről lásd a 2. sz. mellékletet.) Az első nagy telepítési hullám utáni évtizedekben még jöttek néhányan Békés megyéből. A század végén azonban megváltozott a bevándorlási irány: egyre többen jöttek a Felvidékről. Az alföldi mezővárosok fáziskésésben lévő manufaktúráinak XVIII. század végi, XIX. század eleji virágzásnak indulása ugyanis lehetőséget adott a kézművesipar területi átrendeződéséhez. Ugyanakkor a Felvidék egyes mezővárosaiban erősödő céhes szerveződés is hozzájárult a migrációhoz. Azok a legények, akiknek a számára a céhbe való bekerülés a szigorodó feltételek miatt lehetetlenné vált, elvándoroltak. A kézművesek egy része az ott már bomlásnak induló céhekből kiválva keresett itt új lehetőséget, másik része a bezárkózó és a belépők elé elérhetetlen követelményeket állító céhek elől „menekült”.¹³ Nyíregyháza ideális befogadó terepnek bizonyult, mivel mezőgazdasággal foglalkozó nagyszámú, egyre tehetősebbé váló lakossága biztos belső piacot jelentett. Ezen kívül a környék vásárlóerejére is lehetett számítani, ugyanis a megye hanyatlásnak indult mezővárosaiban kevés iparos élt, az iparcikkvásárlásra alkalmas piachelyek pedig egyrészt a közlekedési nehézségek miatt nehezen megközelíthetőek, másrészt a vámok miatt drágák voltak. Ráadásul a helybeli kereskedelem kialakulásához jó alapot adott az 1786-ban nyert privilégiumlevél, amely a mezővárossá váló településnek négy országos és egy hetivásár tartására adott engedélyt. Kedvezőnek bizonyult az is, hogy a földesurak, a Károlyiak és a Dessewffyék is szorgalmazták az iparosok idejövetelét. Különösen azokét, akik a városban még nem lévő mesterséget űzték.¹⁴

¹⁰ SZSZBML V.A. 103/a Nyíregyháza mezőváros főbirájának iratai. Jegyzőkönyvek. 1/197.

¹¹ SZSZBML V.A. 101/b. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Kiváltságlevelek. 36/36. 1753:3.

¹² A helybeli evangélikus anyakönyv szerint az 1700-as évek végén Komlósról Lipták György, Mihály István és Péter, Szarvasról Zvara János és Urbantsek Tamás nősült ide.

¹³ Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686–1848. Budapest, 1967.

¹⁴ SZSZBML V.A. 102/a. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. Jegyzőkönyvek. 2/82. 1806. 11. fol. és V.A. 101/f. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Folyamodások. 37/37. 1808:3.

A kézművesek betelepülését a parasztközösség sem ellenezte, mivel iparúzó földet nem kaphatott, csak a mesterségéből kellett, hogy megéljen. Ennek megtartását kötelezvénnel kellett elfogadniuk, amely kimondta: „hogy amennyiben ezen város fölösen el van látva földművelő telepesekkel, s így nincs szükségük olyan emberekre, kik földművelésből szoktak élni, sem az újonnan befogadottak, sem utódaik nem fognak földekre igényt tartani, hanem mesterség folytatásával vagy más kézi munkával köteleztetnek magukat e város kebelében fenntartani, hacsak közvetett vétellel nem akarnának maguknak ilyen földet szerezni.”¹⁵ Habár a kézműveseknek az 1780-as évek végétől kezdődő betelepülése sem méretében, sem intenzitásában, sem a földesurak által biztosított kedvezményekben nem közelítette meg az 1753–54-es impopulációt, megjelenésük mégis nagy hatással volt a város életére. Az iparosok többsége a felvidéki, már régebben igazgatási autonómiával rendelkező városokból érkezett. Mesterré válásuk előtt többfelé vándoroltak, világlátottak lettek. Így az általában írni-olvasni is tudó kézművesek jóval tájékozottabbak, szélesebb látókörűek voltak azoknál a jobbágyoknál, akik megtelepedésük után már ritkán hagyták el a faluhatárt. Közülük sokan felismerték, hogy saját érvényesülésük, jólétük nagyban függ a közösség gazdasági és jogi lehetőségeitől, és az előljárárságban tisztséget vállalva igyekeztek megtenni mindent Nyíregyháza jövőjéért. Kiemelkedik közülük Mátyás Péter csizmadia, aki többéves fő- és vicebíróságát követően a szenátus tagjaként, a különböző ügyekkel megbízott küldöttségek vezetőjeként haláláig meghatározója volt a város életének.

Nyíregyházán az újratelepítés éveiben csupán 12 kézműves élt.¹⁶ 1793-ban már 252 különböző mesterséget folytatót találtak itt az összeírók. Az alföldi mezővárosokhoz hasonlóan a legnépesebbek a bőrfeldolgozással kapcsolatos iparágak voltak: 115 csizmadia, 33 szűcs és 15 varga dolgozott a városban. Rajtuk kívül még volt néhány asztalos, festő, kalapos, kerékgyártó, kovács, kötélverő, kőműves, lakatos, mészáros, molnár, szabó, szíjgyártó, valamint egy ács és egy üveges.¹⁷

A kézművesek bevándorlása az 1780–90-es évek nagyobb hullámát követően Nyíregyháza mezővárosi korszakában folyamatosnak mondható. A mestereken kívül egyre több legény is érkezett. 1824-ben majd háromszáz kézművességgel foglalkozó lakost: mestert és legényt találtak itt.¹⁸ A megye mezővárosaihoz viszonyítva a nyíregyházi kézművesek száma kiemelkedő. Az 1828. évi összeírás szerint 138 mester lakott a városban, ugyanekkor Nyírbátorban, a Károlyi uradalom központjában 59, Kisvárdán 35, Nagykállóban, a megyeszékhelyen 8, Polgáron és Püspökladányban 6-6, Nádudvaron, Rakamazon, Újfehértón pedig 1-1.¹⁹ Az iparúzők túlnyomó többsége továbbra is ruházati cikket állított elő. Számukat tekintve legtöbben a lábbelikészítők voltak. Egy részük egész évben, más részük csak az év meghatározott szakaszában dolgozott általában egyedül, esetleg néhány legénnyel, inassal. A nem helybeli legények többsége addig élt a városban, míg „tanulóidejét” töltötte, de voltak olyanok is, akik végleg itt telepedtek le. A város fennmaradt irataiból a legények migrációja sajnos csak részben érhető tetten, mint ahogy — források hiányában — a felvett lakosok többségéről, származási helyéről sem alkotható teljes és pontos kép. A legények korábbi lakhelyét időnként megemlíti a város által számukra kiadott bizonyírólevelek. Ezek szerint például 1829-ben Lengyelországból érkezett egy szappanoslegény, Abaújból pedig egy mészároslegény. 1830-ban két mészároslegény is jött Nyíregyházára, egyikük az Ung megyei Kaposiból, másikuk a Szabolcs megyei Bogdányból. Egy szűcslegény pedig Túróc megyéből vándorolt be.²⁰ (A beköltözött iparosok korábbi lakhelyéről a város iratai között található adatok alapján készült táblázatot lásd a 3. sz. mellékletben.)

¹⁵ SZSZBML 101/d. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. 36/36. 1779:3. A forrás szövegét latinról fordította dr. Balogh István.

¹⁶ MOL Dessewffy család levéltára. P. 86. 1/12. 20-27. fol. 1757.

¹⁷ SZSZBML V.A. 102/g. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. Népösszeírások. 46/46. 1793:2.

¹⁸ SZSZBML V.A. 102/h. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. Adóösszeírások. 56/136. 1824:46.

¹⁹ Szabó Sarolta: Céhek Szabolcs megyében. A Jósza András Múzeum Kiadványai, Szerk.: Németh Péter, Nyíregyháza, 1993, 44–49.

²⁰ SZSZBML V.A. 102/b. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. 25/125. 1828–1832. No. 307, 316–317, 346.

A betelepülésben sem nagyobb eseményhez, sem egy konkrét dátumhoz nem köthető a számban jelentéktelen, de a város életében fontos szerepet játszó értelmiség megjelenése. Szinte mindannyiukat levél által hívta a közösség Nyíregyházára. Legkorábban a különböző felekezeti lelkészek, tanítók, orvosok és felcserek érkeztek. Az örökváltságokat követő években fogadott fel a közösség fiscalisokat, akik segítségére voltak a földesúri jogok gyakorlásában. A helyi igazságszolgáltatási eljárások bővülését követően egyre több ügyvéd is letelepedett itt, mert a lakosságnak mindinkább szüksége lett jogi képviselőre. A megváltkozott város szélesebb körűvé váló városgazdasága is megkövetelte, hogy a pénzügyeket szakértő intézze, így az előjáróság számvevőt alkalmazott. A meghívólevéllel érkező értelmiség száma a lakosság növekedésével, a város anyagiakban való gyarapodásával, urbanizálódásával, jogi lehetőségeinek bővülésével egyre nőtt.

Áthelyezéssel került a posta a XVIII. század végén Nyíregyházára. A postamesterek az 1800-as évek első felében tevékenyen bekapcsolódtak a városvezetésbe, közülük többen tagjai lettek az előjáróságnak, a különböző ügyekben eljáró küldöttségeknek.

Hívás nélkül — mondhatni rangrejtve — érkezett Békés megyéből családjával néhány nemes az 1750-es években. Szarvasról jött Reguly Sándor tanító, az újraterlept helység első jegyzője. Családja a Bars megyei Körmöcbányáról vándorolt a Hont megyei Hodrusra, innen a zólyomi Királyfalvára, majd Szarvasra. Szarvasról jött még Jeszenszky Ádám, valamint a Nagy család is, akiknek ősei Borsodból vándoroltak el. A Trsztyánszkyak Nógrádból kerültek Szarvasra, majd Nyíregyházára. A Kováts család a nógrádi Poltáról indult, majd a hevesi Fancsalról áttelepedett Csabára, 1754-ben pedig ide. A Dióssyak — akik közül György a közösség jegyzője is lett — Nyitra, majd Pozsony vármegyei tartózkodás után telepedtek itt le. Markus György a Nógrád megyei Tamásfalváról jött Nyíregyházára 1759-ben.²¹

A nemesek letelepedésükkor ugyanúgy vállalták a mindenkire egyformán vonatkozó terhek viselését, mint a jobbágyok. Nemesi jogaik érvényesítését nemcsak a jobbágyközösség, hanem sokáig a földesurak, illetve a nemesi vármegye sem pártolták. Az úriszék 1786-ban csupán annyi engedményt tett számukra, hogy ezután adójukat nem a helység parasztbírája szedte be, hanem közvetlenül fizethették a megyei perceptornak, illetve mentesültek a katonai beszállásolás alól. A jogérvényesítési nehézségek és a közösség sajátossága is oka lehet annak, hogy nem sok nemes települt be Nyíregyházára. Akik a XVIII. század végétől jöttek, azok leginkább kézművesek vagy értelmiségiek voltak. Még az 1830-as években is a lakosságnak csupán két és fél százaléka volt nemesi származású. Időnként konfliktusba kerültek a várossal, vitáik élet azonban tompította, hogy közülük sokakat mint arra érdemes városlakókat választottak be a városvezetésbe, és hogy családi szálak fűzték őket össze a parasztagzákkal, iparosokkal.

A városba való betelepülési kérelmekről 1803-ig, a Dessewffyektől történt megváltakozásig az úriszék döntött.²² Ezt követően — a megváltott fél városrésze kiterjedő földesúri jog révén — a Károlyiak úriszékén képviseltette magát Nyíregyháza, illetve a lakosfelvételi kérelmeket először a városi tanácshoz kellett benyújtani. A teljes megváltakozást követően pedig a polgárfelvételről a választott közösség határozott.

Aki nyíregyházi polgárrá akart válni, annak mindenekelőtt városi házzal kellett rendelkeznie. Vásárolhatott házat minden helybeli, új háztartást nyitó nagykorú, valamint a már régebben engedéllyel itt élő férfi és nő, továbbá készpénzért minden idegen, ha a polgárrá válás egyéb feltételeinek megfelelt. Az ide nőülők feleségük házában alapján is kérhették a városba való bevételt. Kovács György szántói csizmadia, aki a nyíregyházi Toriszky János lányát vette feleségül, hasonló módon telepedhetett itt le, annál is inkább, mert becsületes embernek ismerték

²¹ SZSZBML V.A. 113. Nyíregyháza mezőváros közösségének iratai. 1/255. 1787:10.

²² Az úriszéki iratok ebből az időből nagyon hiányosak, így csupán néhány betelepüléssel kapcsolatos bejegyzés lelhető fel bennük.

meg, és földet nem kért.²³ Huszószi József is úgy nyert lakosjogot, hogy helybeli felesége házat vásárolt.²⁴

Ruttkay Imre bogdányi tisztartó 1808-ban szeretett volna beköltözni. Szándékát így indokolta: „Ezen nemes Nyíregyháza városához közel lakván, úgymint méltóságos gróf Szalai Barkóczy őnagyságok birtokában, nevezetesen Bogdány helységében tisztségben lévén, öreg-séghez hanyatló környülállásaimat tekintvén, nemkülönben a feleségemnek és gyermekeimnek minden esetre jövődöbéli lakóhelyekről előre szorgalmatoskodván, alázatosan esedezem a tekintetes úriszék előtt, méltóztatna nekem ezen nemes Nyíregyháza városában egy előadandó háznak megvételét kegyesen megengedni. Ígérem és obligálom magamat arra, hogy minden legális előfordulandó terheit és rendelkezéseit teljesíteni akarom.”²⁵

A helybeliek mellett a tartózkodási engedéllyel itt élők — ha nem tudtak, vagy nem akartak kész házat vásárolni — házépítés céljából telket is igényelhettek. Mivel az előjáróság tapasztalta, hogy „Nyíregyháza városa naponként népesedvén, a lakosoknak gyermekei szárnyakra kelvén és új famíliákat formálván...”²⁶, újabb és újabb területeket jelölt ki házhelyeknek. Továbbra is arra törekedtek, hogy a betelepülések után is a város népessége és az itt meglévő életlehetőség között már kialakult egyensúly fennmaradjon. 1807-ben, amikor zsellértelkek kijelölését kérte a város a földesúrtól, az uradalmi fiscalis válaszában hangsúlyozta: „...ezen városnak nagyobb népességére való nézve sem a város mellett lévő legelőt megszorítani, sem több új jövevény lakosokkal a várost megsziporítani hasznos nem lenne.”²⁷ Továbbá felhívta a közösség figyelmét arra is, hogy csak az kapjon házhelyet, akinek még nem volt háza, és az, aki nyereségvágyból eladva házat kiköltözött a szállására, és most újra kedvezményes telket kér, ne részesülhessen ebből a közbenefíciumból. A város Tokaj felé eső részén kiosztásra került telkek nagysága ekkor 28 lépésnyi széles és 40 lépés hosszú volt. Fizetni 12 Rft-t kellett érte, majd egy szabad év után a szokásos évi 1 arany cenzust, amely összeg feleződött a földesúr és a város között.²⁸ Építkezés céljából 1818-ban 29, 1819-ben 71, 1820-ban 38, 1821-ben pedig 16 telket osztottak ki 40 Ft vételárért.²⁹

Házat nemcsak venni és építeni, hanem örökölni is lehetett. Általában azé a gyereké lett a szülői ház, aki egy háztartásban maradt apjával, anyjával, és halálukig gondjukat viselte. A házak száma az első magyarországi népszámlálás idején 1349, 1824-ben pedig már 1925 volt.

A városi házat bíró, polgárságért folyamodók egyéb feltételeknek is meg kellett, hogy feleljenek. Fontos kitétel volt a jó magaviselet, a becsületesség. E tulajdonságairól a beköltözni kívánóknak korábbi lakhelyükről bizonyáglevelet kellett hozni. Aki pedig már egy ideje itt élt a városban, a helybeliek ajánlásával fordult a közönséghez. A kézműveslegényekért mesterük állt jót. Az 1826. évi városi statútumtervezet 39. pontja írásban is rögzítette, hogy bűnözőknek még telek sem adható el.³⁰

A városba való befogadásért kisebb-nagyobb összeget kellett fizetnie a kérelmezőnek. A polgártaxa összege időről időre változott, az 1800-as évek elejéig 5—15 Rft volt.³¹ Az 1810-ben polgárjogért folyamodó csizmadialegényeknek 12 Rft-t kellett fizetni.³² Az 1820-as években a taxa 20—35 Rft lett. Ekkor már a folyamodók lehetőséget kaptak arra is, hogy ne egyszerre,

²³ SZSZBML V.A. 102/a. 134. fol. 1791.

²⁴ SZSZBML 101/a. Nyíregyháza választott hites közönségének iratai. Jegyzőkönyvek és iratok. 7/7. 1835. No. 1503.

²⁵ SZSZBML V.A. 101/i. Nyíregyháza választott hites közönségének iratai. Úriszéki iratok. 40/40 1807.

²⁶ SZSZBML V.A. 101/i. 40/40. 1817:7.

²⁷ SZSZBML 101/i. 40/40. 1807:12.

²⁸ Ugyanott.

²⁹ SZSZBML V.A. 102/d. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. Telekösszeírások. 40/110. 1822:14.

³⁰ SZSZBML V.A. 101/k. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Birtokváltozási jegyzőkönyvek. 39/39. 1826:3.

³¹ SZSZBML 102/a. 2/82. 1806. márc. 21. 11. fol.

³² SZSZBML V.A. 101/h. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Szabályrendeletek. 78/78. 1804:34. No. 2528, 2529. 1815.

hanem részletekben fizessék be a bevétel összegét a város pénztárába. A polgártaxa összege attól is függött, hogy a betelepíteni kívánó földműves volt-e, vagy valamilyen mesterséget űzött. A földműveseket ritkábban, de kisebb taxa mellett vették be. Előfordult, hogy a bírák a közönség mellőzésével döntöttek befogadásukról.³³

Elengedhetetlen feltétele volt a polgárfelvételnek az is, hogy a kérelmező — minden előjogáról lemondva — vállalta a communitasra háruló terheket. Amikor a posta Nyíregyházára került, a postamester is úgy kapott letelepedési engedélyt, hogy házat vett, és vállalta a földesúri kötelezettségek teljesítését.³⁴ Így az évi 1 arany cenzust, a hosszúfuvar, a középítkezésben való részvételt, a földesúri joghatóságot, a szerződések szerint az egész communitasra vonatkozó kötelezettségeket, 1824 után pedig az örökváltságból a vagyontárgyai arányában rájutó váltság-rész fizetését.³⁵

A minden kíváncsiságnak megfelelő jelentkezőket először próbaidőre vették be. Általában három év állt rendelkezésre ahhoz, hogy a jelentkező bizonyítsa: méltó arra, hogy nyíregyházivá váljék. A próbaidő csökkenhetett abban az esetben, ha a kérelmező olyan mesterséget űzött, amely még nem volt a városban. Ilyen indokkal szabtak egy év próbaidőt például Kun Mátyás Szepes megyéből érkezett késműves számára.³⁶ Nagy József gubásmestert is azért vették be lakosnak, mivel „még nincs elég számú ilyen mesterséget űző”.³⁷

Az 1826. évi városi statútumtervezet szerint nyíregyházi polgár lehetett az a szabad menetelű lakos, aki a megváltakozás után a vagyontárgyai arányában személyére kiszámolt váltságösszeget kifizette, és egyéb tartozása nincs. A polgár a városban javakat bírhat. Ezeket szabadon adhatja-veheti, szerzett javait korlátozás nélkül örökítheti. Mint a communitas tagja részesedhet az erdő és a bérelt puszták hasznából. A közlegelőn fizetés nélkül tarthat egy fejős tehenet borjúval, a többi után pedig mérsékelt földbért fizet a városnak. Szőlős- és gyümölcsös-kertjei terméséből készített italokat birtoka mennyiségének arányában a városnak önként eladhatja. A helybeli vásárokon a helypénzfizetés alól mentességet élvez.

Lakosok azok, akik benősültek, akik — akár egyéb ingóságai kibecsültetése miatt — csak házat bírtak, esetleg a polgárjog valamely feltételének igyekeztek éppen megfelelni.

A zselléreknek városi házuk nem volt, de bírhattak szőlővel vagy bármennyi ingósággal. Szállásföldjük is lehetett abban az esetben, ha helybeli gazdafiúk lévén örökségként kapták azt, esetleg városi házukat eladva kiköltöztek a szállásra.³⁸ A zsellérek a városban tartózkodásért zsellérpénzt fizettek.³⁹

A fentebb említett statútumtervezetet azonban a nemesi megye akként módosította, hogy a lakosságot két csoportra osztotta: nemesekre és jobbágyokra. Ezt a besorolást csak a város igazgatását szabályozó, 1837-ben I. Ferdinándtól nyert privilégiumlevél változtatta meg, ekként rendelkezve a polgárfelvételről: „Kegyelmesen megadjuk a választott közönségnek azon lehetőséget, hogy a tanács előterjesztésében jó magaviseletű, akármely állapotú lakosokat a város pénztárába adandó mérsékletes taxafizetés mellett, melyet a helybeliekre nézve 1 aranyban, a vidékiekre nézve pedig 50 Pft-ban állandónak kegyelmesen megállapítunk, polgárok számába felvehessen. Meg nem engedjük mindazonáltal, hogy netalán vidéki lakosok tiszteletbeli polgárokká neveztesse — mindnyájukat pedig, kik vagy a tanácsba és választott közönségbe, vagy a polgárok sorába beíratnak, s ezeknek hitvestársukat is, bárha valami vétség miatt

³³ SZSZBML V.A. 101/a. 4/4. 1830. No. 2334.

³⁴ SZSZBML V.A. 102/b. Nyíregyháza mezőváros tanácsának iratai. Igazgatási iratok. 34/114. 1778:3.

³⁵ Lásd Cserenyák, 1974.

³⁶ SZSZBML V.A. 101/a. 7/7. 1835. No. 1251.

³⁷ SZSZBML V.A. 101/a. 4/4. 1830. No. 2228.

³⁸ Előbb városi házzal kellett rendelkeznie annak, aki földet akart szerezni, aztán akár házat eladva végleg is kiköltözhetett a szállásra.

³⁹ SZSZBML V.A. 101/k. 39/39. 1826:3.

közkereset és büntetés alá esendnének is, a csapatási testi büntetés alól legfelsőbb császári királyi kegyelmünkből kegyelmesen mentté tesszük.”⁴⁰

Az 1837. december 26–27-én tartott városi gyűlés — mintegy pontosítva a privilégiumban foglaltakat — úgy rendelkezik, hogy polgár csak birtokos lakos lehet, tehát legalább egy házzal kell, hogy rendelkezzen. Csak polgár kaphat fát a város erdejéből, s a többi lakossal szemben elsőbbséget élvez a bor eladásakor, a pásti földek osztásakor, a pusztabeli szántó árendálásakor, valamint a pusztákra történő marhahajtáskor. Polgárrá válhat az, aki tíz éve itt lakik, nyíregyházihoz méltóan viseli a közterheket, jótékonykodik, nem vét a közrend ellen és lefizeti a polgártaxát. „Honosított” helybelinek számítható az, aki 1833. január 1. előtt jött a városba lakni. A később érkezettek a „vidékiek”. Kézművesek esetében megmaradt feltételként a ház tulajdonjoga és a remekkészítés.

Azok a lakosok, akik nem kérték ittlakásukhoz a választott közönség engedélyét, semmilyen közbenefíciumban nem részesülhettek.⁴¹ Sőt „ezen városban lappangó, becsúszott személyeknek felkeresések végett határozatott, hogy minden gazda 2 Rft büntetés terhe alatt a nála tartózkodó idegen, vidéki, szolga, fonó, zsellér személyeket jelentsen be.”⁴² A bejelentés alá esők nem voltak állandó lakosai a városnak. Többnyire csak vállalt munkájuk idején éltek itt. A lakosság gazdasági tehetőségének növekedésével nőtt az igény a családtagok mellett a segítők igénybevételére is. A szálláson adódó, illetve a ház körüli munkák elvégzésére egyre többen fogadtak fel szolgát, szolgálót a nagyobb gazdaságot tartók, a közösség ügyeinek irányításában huzamosabb ideig részt vevők, a kellő családi összefogást (férj, fiúk, vejek hiánya) nélkülöző gazdák, valamint a jó anyagi körülmények között élő kézművesek. Az 1776. évi adóösszeírás szerint 16 gazda 11 szolgát és 6 szolgálót tartott.⁴³ 1803-ban 307-en 315 szolgát és 70 szolgálót, 1824-ben 408-an 404 szolgát és 121 szolgálót tartottak.⁴⁴ A szolgáltók között voltak a város tanácsának rendelete értelmében szolgálatra szorított, gazdasággal nem bíró helybeliek is. A szolgáltók bérét és tartásuk szabályait évről évre rendelet határozta meg. A város levelezőkönyvébe bevezetett bizonyáglevelek felvillantják egy-egy ittszolgáltó származási helyét. 1829-ben egy Csehországból, két Gömör és egy Torna megyéből, 1830-ban Pest és Szatmár megyéből itt szolgáló legény kapott igazolást jó magaviseletről.⁴⁵ Az ittszolgáltók közül kevesen folyamodtak polgárjogért, főként azért, mert a városi lakossá válás útjának bejárásához szükséges feltételeket nem tudták megteremteni.

Nyíregyháza a XIX. század első harmadáig — szigetjellegéből adódóan — elsősorban nem közvetlen környezetére, hanem a békési, majd felvidéki szlovákokra, evangélikusokra gyakorolt jelentős vonzást. Ugyanakkor a város befogadta mindazokat a környékbéli magyar katolikusokat, reformátusokat is, akik alávetették magukat a helyi rendszabásoknak, és lefizették a polgártaxát. Elleneztek azonban a zsidók és görögök beköltözését, sőt az 1757-es szerződéssel írásba is foglaltatták, hogy nem fogadja be őket a város.⁴⁶

A folyamatos betelepülés mellett természetesen voltak olyanok is, akik elmentek innen. 1753–54-ben a régi lakosok közül többen azért hagyták el Nyíregyházát és vándoroltak át a közeli Újfehértóra, Debrecenbe és más hajdúvárosba, mert nehezményezték az új lakosoknak biztosított lehetőségeket, valamint régi hajdújogaik érvényesítését remélték új lakhelyükön.⁴⁷

A betelepítés után a római katolikusok „elűzésével” Károlyit vádolták. Az ez ügyben tett tanúvallomások azonban igazolták, hogy az impopulációt megelőzően sem élt itt 11-nél több katolikus. A hivatkozási alapot jelentő 1754-es összeírásban pedig „nem csak a régi contribuens

⁴⁰ SZSZBML V.A. 101/a. 36/36. 1837:1.

⁴¹ SZSZBML V.A. 101/k. 39/39. 1835:4.

⁴² SZSZBML V.A. 101/a. 1/1. 1824. No. 503.

⁴³ SZSZBML V.A. 102/h. 49/129. 1776:8.

⁴⁴ SZSZBML V.A. 102/h. 52/132. 1803:22. és 56/136. 1824:46.

⁴⁵ SZSZBML V.A. 102/b. 25/125. 1828–1832. No. 119, 235, 292., 418, 435.

⁴⁶ SZSZBML V.A. 101/f. 37/37. 1757:8. A görög kereskedőket csak addig tűrték meg, amíg valamely helybeli boltot nem tudott nyitni. A zsidókat pedig majd az 1840-es évektől engedték betelepülni.

⁴⁷ MOL Károlyi család levéltára P.392. Lad.44. N. 82. 1754.

lakosok conscribaltattak, hanem holmi obsitos katona, szolgalegények és kóborlók is, akik Nyíregyházán soha nem conscribaltattak” — vallotta Biri János régi lakos. Kovács László elmondása szerint az összeírás idejére 3 szekérrel 18 ember érkezett Nyíregyházára. Britka Márton pedig hallomásból azt is tudni vélte, a helybeliként összeírt idegenek Dorogról és Nánásról jöttek.⁴⁸

Az impopuláció során Nyíregyházára érkezettek között is voltak olyanok, akik nem találták meg itt a számításukat és továbbvándoroltak. Az új lakosok legnagyobb sérelme és elmenetelük oka az volt, hogy nem gyakorolhatták szabadon vallásukat. „Ha egy-két hónap forgása alatt nem végezhet excellentiád papjok s oratóriumok felől, nem sokat számlálunk márciusban közülük.” — írta Rácz Demeter teljhatalmú megbízott Károlyi Ferencnek 1754. december 4-i levelében.⁴⁹

1756-ban pedig azért akarták többen elhagyni a helységet, mert úgy vélték, hogy a szerződésekben ígértek nem teljesültek, mivel nem tudták felépíteni az evangélikus templomot, sok forsponttal, megyei porcióval, sőt királyi dézsmával is terhelték őket, és a legelőket sem használhatták szabadon. Sérelmezték azt is, hogy 500 gazdát akart még betelepíteni a földesúr annak ellenére, hogy a már most ittlakóknak is kevés szántó jutott.⁵⁰ Tömeges elvándorlásra ekkor azonban nem került sor.

1794-ben viszont egy aszályos esztendő után egyszerre többen is elmentek a városból: 84 család költözött át ekkor a Bihar megyei Monostorpetribe.⁵¹ „Elmenetelüket azzal indokolták, hogy Nyíregyháza területén annyira elszaporodtak, hogy alig tudják családjukat eltartani.”⁵²

A XIX. század első harmadában a földműveseken kívül a kézművesek egyike-másika is továbbvándorolt. 1830-ban Závorszky János szíjgyártó a „boldogabb jövőendő elérhetése fejében” költözött el innen a Szatmár megyei Szalka városába.⁵³ Bizonyára hasonló okok vezették Schadeberg Fridrik Kristóf nyereggyártót is, aki 1814-től lakott Nyíregyházán, és 1832-ben átköltözött Debrecenbe.⁵⁴

Az 1750-es évektől alakuló, többségében evangélikus szlovákokból álló zárt közösség a XIX. század elején kezdett nyitni környezetére. A nyíregyháziak közül többen választottak házastársként megyebelit. Hugyajból nősült ide 1820-ban Fullajtár Mátyás, Szombathelyi János, 1822-ben Illavcsek József és Mihály. Ugyanebben az évben jött férjhez Kvaka Mihályhoz Illavcsek Zsuzsanna. Szintén hugyajai vőlegény volt 1825-ben Zelman András, 1826-ban Vojtko András, 1827-ben Bajusz András, Karasz Mihály, Seszták János, Szóják András, Szombathy Márton, Pozsicsán János, Ziman Mihály, 1828-ban Fullajtár Pál, Munyai János, Strbka György. Geszterédre jött férjhez Nyíregyházára 1820-ban Koren Zsuzsanna, Gyurján Zsuzsanna, illetve nősült ide 1821-ben Miholecz György, 1826-ban Nemcsek János, 1828-ban Lejtnik János, Michalides András, 1829-ben Liska András, 1830-ban Palits Pál, Kochan János, 1831-ben Gostán János. Házastársként lett nyíregyházi nemes Török Péter Földesről, nőül véve a helybeli Terkely Zsuzsannát. Nemes Thessedik József nyírbátori kereskedő a Sáros megyéből való nemes Facsonyi Mária Annát feleségül véve telepedett itt le. Kötöttek helybeliekkel házasságot továbbá Biribe, Balkányba, Újfehértóra, Debrecenbe, Miskolcra való is.⁵⁵

Az 1820-as évekre elsődleges piacközponttá váló település országos vásárain megfordultak a szűkebb-tágabb régió iparosai, kereskedői, lakosai, így szorosabb kereskedelmi kapcsolat alakult ki a közvetlen környezettel. Az urbanizálódásnak köszönhetően a megyei igazgatás és az

⁴⁸ MOL Károlyi család levéltára P. 392. Lad. 44. N. 82. 1754.

⁴⁹ MOL Károlyi család levéltára P. szekció Rácz Demeter levelei 61179.sz.

⁵⁰ SZSZBML V.A. 101/e. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Folyamodások. 37/37. 1756:6. Fordította Németh Zoltán. Nyomtatásban megjelent: Németh Zoltán: Tirpákokra vonatkozó iratok Nyíregyháza történetéhez. In Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás I–II. Szerk.: Gyarmathy Zsigmond, Nyíregyháza, 1979, 358. p.

⁵¹ SZSZBML V.A. 101/e. 37/37. 1794:2. V.A. 102/a 1/81. 1794. 204. fol.

⁵² Csereyváry, 1974. 38.

⁵³ SZSZBML V.A. 102/b. 25/125 1828–1832. No.369.

⁵⁴ Ugyanott. No.607.

⁵⁵ A nyíregyházi evangélikus egyház anyakönyvei 1820–1831.

uradalmak tisztségviselőinek egy része itt vett lakóházat. A szabolcsi földesurak közül többen hitel- és zálogügyleteket bonyolítottak a várossal. Az elszármazási helyhez fűződő kapcsolat mellett így kialakult a közvetlen környezethez fűződő kapcsolatrendszer is.

A város igyekezett otthonra lelteni a megyében. Beilleszkedési szándékát mutatja, hogy a XIX. század elején szorgalmazta az eddig használt „tót” nyelv mellett a magyar nyelv használatát. A hivatali adminisztráció már a XIX. század elejétől felváltva használta az ócseh nyelv mellett a latint és a magyart. A tisztséget vállalkóknak is érteniük kellett az ország hivatalos nyelvét. 1836-ban pedig a város tanácsa akként rendelkezett, hogy „... ámbátor ezen város lakosai a magyarosodásban is meglehetősen haladnak elő, a közönségessé tételek mindazonáltal az ágostai vallást követők temploma előtt még mindig, a város utcáin pedig többnyire csak tót nyelven történnek. Minthogy a köztudomás szerint a lakosok már a magyar nyelven teendő hirdetések is megértik, egyébiránt biztosan lehetne reményleni, hogy csak az előhaladáshoz célirányosan alkalmaztatva hajtassanak végre a haladás további előmenetelesítését eszközözendő intézetek, azok várt következtetéssel fognak a célnak megfelelni. Ez okból a tanács előlülői oda utasítatnak, hogy az utcákon teendő közhirdetéseket azonnal magyar és tót nyelveken, az ágostai vallást követők temploma előtt pedig felváltva magyar és tót nyelveken úgy tétessenek, hogy eleinte a magyar hirdetések tót nyelvre is fordíttassanak, és későbbben lassanként kieszközöltesen, hogy a közönségessé tételek csupán magyar nyelven történjen meg.”⁵⁶ Tette mindezt önmagáért: a földesuraktól való megváltakozás után ugyanis független akart lenni a nemesi vármegyétől is. Ezt csak királyi privilégium által mint magyar mezőváros nyerhette el.

Ekkor már népessége elérte a tizenhét és félezer főt. Ennek a — megyében páratlannak mondható — népességgyarapodásnak az egyik forrása a folyamatos beköltözés volt. Az újonnan érkezettek között voltak a már korábban ide vándorlóknak rokonai, falubelije, és voltak szerencsét próbáló idegenek. A másik fontos forrás a helyi családok természetes szaporodása lett. (A legnépesebb családokról készült kimutatást lásd a 4. sz. mellékletben.)

Befejezés

Az 1753—1837 között eltelt 84 év alatt a telepítésnek, a bevándorlásnak, valamint a kedvező jogi és gazdasági adottságoknak köszönhetően Nyíregyháza „újjászületett”. A XVIII. század közepén még hanyatló faluból virágzó mezőváros lett, amely Szabolcs megyében egyetlenként váltakozott meg földesuraitól, és lett szabad és privilégizált mezőváros. Különleges jogállása a megyében továbbra is biztosította számára a betelepítéskor megszerzett lépéselőnyt a megyebeli mezővárosokkal és falvakkal szemben. (Kedvező helyzetét, vonzáképességét mutatja a megyében páratlannak mondható népességnövekedés is. Az ezt bemutató diagrammot lásd az 5. sz. mellékletben.) A régió gazdasági központjaként egyre szorosabb kapcsolatba került környezetével. A hatás-kölcsönhatás rendszerében mindinkább elvesztette szigetjellegét, és 1876-tól a megyeszékhellyé válással új irányvonalak vonzásában népesedett és fejlődött tovább.

Lakossága állandóan gyarapodott, változott, tagozódott, de a szigetjellegből fakadó közösségtudata, „nyíregyházisága” még sokáig megmaradt. „A régi nyíregyházi szégyellte a tirpák nevet és ha azt kérdezték tőle, hogy micsoda kend, tót? Azt felelte irult-pirult arccal, köhögéssel, haraggal.

- Nem.
- Hát mi, magyar?
- Nem.
- Hát akkor mi?
- Nyíregyházi...”⁵⁷

⁵⁶ SZSZBML V.A. 101/a. 9/9. 1836. No. 1830.

⁵⁷ Dienes István: Nyíregyháza és népe. In Magyar városok monográfiája. Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Szerk.: Hunek Emil. Budapest, 1931, 73. p.

Mellékletek

1. sz. melléklet

Evangélikusok által lakott települések Szabolcs megyében 1836-ban⁵⁸

Településnév	Népességszám	Evangélikusok száma
Nyíregyháza	17 423	13 244
Geszteréd	1 002	205
Hugyaj /Érpatak/	1 090	170
Tiszadob	2 246	98
Újfehértó	6 876	54
Rakamaz	2 157	35
Balkány	3 006	24
Nyírbátor	2 585	23
Baktalórántháza	1 394	21
Nyírbogdány	1 422	20
Tiszadada	2 244	10

A megyében 24 településen lakott még néhány evangélikus (1—8 fő).

⁵⁸ Népességszám Szabolcs megyében 1836-ban. In A népmozgalom főbb adatai községenként 1828—1900. VIII. kötet. KSH Budapest, 1984.

2. sz. melléklet
A Nyíregyházára települők korábbi lakhelyei⁵⁹

Bogdány	1/ magyar-tót falu Abaúj megyében. Lakosai: 93 rk., 106 ref., 90 zsidó. 2/ tót falu Sáros megyében. Lakosai: 379 rk., 145 ev., 36 zsidó., 28 gk.
Brezova	tót mezőváros Nyitra vármegyében. Lakosai: 246 rk., 5937 ev., 142 zsidó.
Csetnek	szabadalmas tót mezőváros Gömör és Kishont vármegyékben. Lakosai: 546 rk., 1728 ev. („E város régi német lakosai a XVI. században tótosodtak el.”)
Durand/ Dulsdorf	falú Szepes megyében. Lakosai: 85 rk., 633 ev. német.
Eperjes	szabad királyi város Sáros megyében. Lakosai: 5604 rk., 1158 ev., 793 gk., 82 zsidó, 48 ref.
Fancsal	tót falu Abaúj megyében. Lakosai: 183 ev., 167 rk., 32 gk., 25 zsidó, 4 ref.
Gálszécs	orosz-tót-magyar mezőváros Zemplén megyében. Lakosai: 548 rk., 703 gk., 249 zsidó, 120 ref., 35 ev.
Gócs	tót falu Gömör és Kishont vármegyében. Lakosai: 44 rk., 563 ev.
Gölnic	tót-német bányaváros Szepes megyében. Lakosai: 2248 rk., 2768 ev.
Hosszúrét	tót-orosz falu Sáros megyében. Lakosai: 599 rk., 200 gk., 9 zsidó.
Hosszúrét	tót falu Liptó megyében. Lakosai: 187 rk., 25 ev.
Igló	Szepes megye egyik legnagyobb városa. Lakosai: 3685 rk., 2486 ev.
Jablonka	tót falu Árva megyében. Lakosai: 3617 rk, 20 zsidó, 2 ev.
Jósza	szabadalmas tót mezőváros Gömörben. Lakosai: 1060 rk., 3015 ev.
Kajsza	tót falu Nyitra megyében. Lakosai: 212 rk., 10 zsidó.
Kassa	szabad királyi város Abaúj-Torna megyében. Lakosai: 4738 tót, 2904 magyar, 592 német, 729 zsidó, 113 orosz, 100 cigány.
Kubin	Alsó-: tót mezőváros Árva megyében. Lakosai: 327 rk., 810 ev., 124 zsidó. Felső-: tót falu Árva megyében. Lakosai: 45 rk., 476 ev., 14 zsidó.
Leszkovján	tót falu Szepes megyében. Lakosai: 129 rk.
Lipócz	1/ tót falu Túróc megyében. Lakosai: 16 rk., 136 ev. 2/ (Keczer) tót falu Sáros megyében. Lakosai: 180 ev., 5 zsidó. 3/ (Szinye-) tót falu Sáros megyében. Lakosai: 459 rk., 22 ev., 18 gk., 12 zsidó.
Monostorpetri	magyar falu Bihar megyében. Lakosai: 382 rk., 255 ref., 139 gk., 25 zsidó. („A rk.-ok közül vannak német és tót eredetűek is.”) A 18. sz. végén több család is ide költözött Nyíregyházáról.
Nagyőrce	tót mezőváros Gömör megyében. Lakosai: 524 rk., 1342 ev.
Németlipcse	tót mezőváros Liptó megyében. Lakosai: 2161 ev., 6 zsidó. („A németek eltótosodtak.”)
Pilis	tót-magyar mezőváros Pest-Pilis vármegyében. Lakosai: 80 rk., 1640 ev., 17 ref.
Pongyelok	tót falu Gömör Kishontban. Lakosai: 76 rk., 398 ev.
Prószek	(Jób és Kubinyi): két egymás mellett lévő tót falu Liptó vármegyében. Lakosai: 104 rk., 407 ev., 5 zsidó.
Radimo	tót falu Nyitra vármegyében. Lakosai: 429 rk., 18 zsidó.
Ratkó	tót falu Túróc megyében. Lakosai: 84 rk., 92 ev.
Ribár	tót falu Zólyom megyében. Lakosai: 515 ev., 84 rk.
Stósz	német bányaváros Szepes megyében. Lakosai: 876 rk., 591 ev.
Svábolaszti/ Wallendorf	tót falu Szepes megyében. Lakosai: 2256 rk., 982 ev. német.
Szielnicza	tót mezőváros Liptóban. Lakosai: 992 ev., 180 rk., 11 zsidó.
Szirák	tót-magyar mezőváros Nógrádban. Lakosai: 146 rk., 863 ev., 90 zsidó.
Szomolnok	német bányaváros Szepes megyében. Lakosai: 3664 rk., 384 ev.
Újhely	tót mezőváros Trencsényben. Lakosai: 2024 rk., 6 zsidó, 1 ev.
Varbóc	tót falu Gömör Kishontban. Lakosai: 27 rk., 354 ev., 27
Zaturecz	Alsó- és Felső-: két tót falu Túróc megyében. Lakosai: 62 rk., 226 ev., 3 zsidó, illetve 32 rk., 121 ev., 14 zsidó.

⁵⁹ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. alapján

3. sz. melléklet
A Nyíregyházán 1754—1837 között letelepedett iparosok korábbi lakhelyei

Foglalkozás	Település neve	Megye neve
ács	Eszlár	Szabolcs
	Lök	Szabolcs
arany- és ezüstműves	Révkomárom	Komárom
	Komárom	Komárom
asztalos	Eperjes	Sáros
bádogos	Nagyvárad	Bihar
csizmadia	Csetnek	Gömör
	Fancsal	Abaúj
	Felsőnovaj	Abaúj
	Gócs	Gömör
	Gölnic	Szepes
	Kajsa	Abaúj
	Leszkovján	Szepes
	Lipócz	Túróc
	Nagygéres	Zemplén
	Németlipcse	Liptó
	Pongyelok	Gömör
	Prószek	Liptó
	Ribár	Zólyom
	Vizsoly	Abaúj
	Zaturecz	Túróc
esztergályos	Miskolc	Borsod
gombkötő	Szepsi	Abaúj
	Tokaj	Zemplén
gubás	Aszaló	Abaúj
	Hajdúböszörmény	Hajdú
kalapos	Nagykálló	Szabolcs
	Rácsfejértő/Újfehértó/	Szabolcs
kerékgyártó	Rakamaz	Szabolcs
késműves	Stósz	Szepes
kovács	Nagykálló	Szabolcs
kőműves	Debrecen	Hajdú
kötélverő	Nagykálló	Szabolcs
lakatos	Kemecse	Szabolcs
mészáros	Sváboldaszi	Bihar
	Szomolnok	Szepes
mézeskalácsos	Igló	Szepes
	Újhely	Trencsény
órás	Igló	Szepes
	Debrecen	Hajdú
pintér	Monostorpetri	Bihar
puskaműves	Debrecen	Hajdú
	Eperjes	Sáros
suszter	Ajak	Szabolcs
	Durand	Szepes
szabó	Brezova	Nyitra
	Erdőbénye	Zemplén
	Kubin	Árva
	Radimo	Nyitra
	Szirák	Borsod

Foglalkozás	Település neve	Megye neve
szappanos	Debrecen	Hajdú
	Gölnic	Szepes
	Nagyrőcze	Gömör
	Varsó	Lengyelország
szítás	Komárom	Komárom
	Miskolc	Borsod
szűcs	Földes	Szabolcs
szűrszabó	Tolcsva	Zemplén
takács	?	Szászország
	Hosszúrét	Gömör
	Pilis	Pest-Pilis
	Szemtes	Csehország
tégla-és cserépvető	Balmazújváros	Hajdú
tímár	Kassa	Abaúj
zemlyés	Kassa	Abaúj
	Lőcse	Szepes

4. sz. melléklet

A legnépesebb családok Nyíregyházán 1754—1837 között⁶⁰

Családnév	Családszám az				
	1754.	1761.	1803.	1824.	1837.
	években				
Ambrusz		2	13	15	21
Antal	1	2	5	9	10
Asztalos		1	5	7	9
Bakai	1	1	4	3	3
Balás / Ballas	5	4	6	12	18
Barta / Bartho / Bartha	1	5	12	13	14
Benke		1	2	5	7
Bodnár	2	3	10	7	14
Bogár	2	2	10	19	20
Boros	1	1	3	7	7
Brtká	1	1	3	4	4
Csech	1	2	3	7	6
Csemen			4	9	4
Csernák	1	2	4	5	6
Csernyik / Csernik	1	1	6	7	13
Dankó	1	1	8	14	15
Drinyovszky / Drenyovszky / Drenószki	1	1	3	7	8
Fábján / Fábián	1	2	3	7	8
Fábri	2	1	5	8	9
Fazekas	1	2	2	5	4
Ferenc / Ferencz / Ferentz	1	2	3	5	4
Filo / Filló	1	1		7	6
Franczel	1	1	1	6	7

⁶⁰ SZSZBML V.A. 102/g. 46/126. 1754:5., V.A. 102/h. 1803:22., 1824:46, 67/147. 1837., valamint MOL Dessewffy család levéltára P. 86. N.I. 18. 1761.

Családnév	Családszám az				
	1754.	1761.	1803.	1824.	1837.
	években				
Frtska	1	1	5	6	10
Furman	1	1	4	6	8
Gabulya		3	3	4	3
Galik	1	1	4	4	5
Garai / Garay	2	3	7	13	16
Gasó / Gazsó		2	3	5	7
Gintsei / Gintsay / Gintsai		1	5	11	11
Gráf	1	1	4	7	7
Gutyán	1	1	3	5	4
Gyurasko / Gyurosko / Gyuresko / Gyurisko / Gyureskó	2	2	5	8	18
Gyuris	1	1	2	11	14
Harman			6	9	9
Henzsel / Hensel / Henzel	1	1	4	7	7
Hibján		1	6	11	10
Hogyan	1	2	11	7	6
Hok		1	1	6	13
Horányi	1	1	1	4	5
Hornják / Hornyák	1	1	7	6	4
Horváth				9	16
Hrubí	1	1	1	4	4
Huczman / Huszman / Hutzman		1	4	5	10
Hudák			5	11	16
Hurai / Huray			3	6	8
Ilavszki			3	6	12
Íltsik	1	1	1	4	5
István	2	1	3	3	3
Jasko				4	5
Jatzko				5	5
Jávor	1	1	1	7	7
Juhász	2	4	4	5	6
Kálmán			3	5	5
Karasz	2	2	6	5	7
Kazár		1	7	15	20
Király	1	1	1	5	5
Kis	4	4	11	17	18
Kiszel / Kiszely	2	3	6	9	12
Koczka	1	1	3	4	7
Koren	1	3	4	4	4
Kósa	2	3	3	10	10
Koska	1	1	3	7	8
Kováts	5	11	37	56	67
Krajcsovits / Krajtsovits / Krajtzovits		1	1	3	6
Krajecz	1	1	4	7	9
Kubinyi	1	1	4	3	4
Kusnir / Kusnyerik / Kusnerik	2	2	7	4	6
Kvaka	1	1	6	6	4
Laczkovszki / Latzkovszky / Laczkovszky			3	6	7

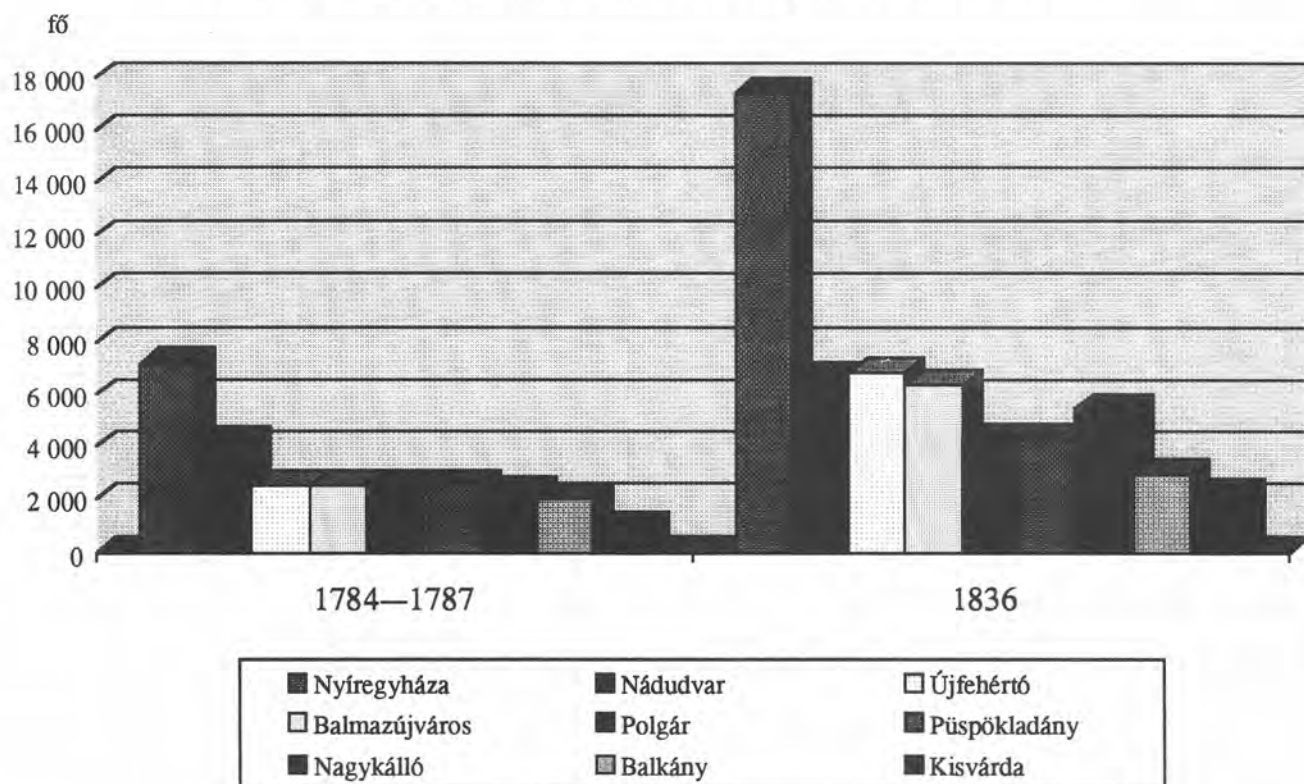
Családnév	Családszám az				
	1754.	1761.	1803.	1824.	1837.
	években				
Lehoczki / Lehoczky	1	1	8	6	4
Lentvorszki / Lentvorszky		1	4	8	7
Lipa		1	1	3	4
Lipták	3	4	9	10	11
Liskán / Liskány / Liska	1	1	4	7	7
Magera			3	4	8
Magyar	2	1	11	13	11
Markó	1	1	6	11	13
Megyessi			5	8	9
Melich	2	1	3	4	5
Mihálik / Mihalowje		1	4	7	4
Mihály	2	2	4	5	3
Molnár / Mlinár	2	6	6	10	10
Morauszki	3	3	9	9	10
Moucan / Moutsan / Moltsán / Mótsán	1	2	4	3	4
Mráz			5	9	10
Nagy	3	6	16	25	17
Németh	1	1	1	4	9
Novák			3	4	4
Oláh			3	5	6
Orosz			7	11	9
Palicz	3	1	5	13	12
Palotai / Palotay	1		3	4	4
Pelech / Pelach	1	1	4	4	7
Petruska / Petrusa / Pettyusa	1	1	3	6	11
Pokoraczki		1	3	3	7
Prekopa			3	3	5
Pristják	1	1	4	8	10
Ratskó		1	7	9	9
Reha			5	7	10
Simko / Simkó	1		3	4	12
Simo					3
Simon	2	2	9	4	3
Sipos	1	1	3	8	8
Soltész / Soltiz / Solytisz	2	1	6	5	6
Sramkó			3	8	5
Sulyán	1	1	1	5	4
Szabó	3	1	4	9	9
Szakáts				7	6
Szekeres	1	1	4	5	6
Szikora	1	2	13	13	11
Szmljár / Szmolyár / Szmolár	2	2	3	6	7
Szokol		1	4	7	6
Solyiar / Szolár	2	1	8	9	9
Sztankó	2	1	6	8	9
Szuchanszky / Szuchánszki	3	3	9	11	11
Szűts	1	2	3	3	7

Családnév	Családszám az				
	1754.	1761.	1803.	1824.	1837.
	években				

Tanczura	1	1	1	5	5
Tartzali	1	1	3	4	5
Tomasószki / Tomasovszky	1	1	8	17	24
Tóth	10	7	3	16	15
Török		1	3	6	9
Trszyánszki / Trszyánszky			5	13	15
Turtsan / Turtsán / Turán	1	2	2	5	4
Valent		1	1	4	7
Varga	3	7	11	23	22
Veres		1	3	5	6
Vitál			5	12	14
Zajacz	3	2	7	15	24
Zomborszki		1	3	5	9

5. sz. melléklet

Szabolcs megye legnépesebb települései az első népszámláláskor és 1836-ban

Megjegyzés:

A diagramm Az első Magyarországi népszámlálás 1784—1787. Szerk.: Dányi Dezső, Dávid Zoltán. Bp., 1960., valamint a Népességszám Szabolcs megyében 1836-ban. In A népmozgalom főbb adatai községenként 1828—1900. VIII. kötet. KSH Bp., 1984. című kötetek adatai alapján készült.